

sintetizează textul. Această ilustrare grafică este de la concepție și până la realizare una de excepție, lucrarea reprezentând o frumoasă reușită și sub acest aspect.

Proiectarea dezvoltării sociale. Ghid metodologic se încheie cu un **mic glosar de termeni** (40 la număr) și 26 de **resurse utile**, adică o sumară bibliografie, din care 73% sunt surse editate începând cu anul 2000.

Apreciem, deci, ca extrem de utilă „comprimarea” unei voluminoase enciclopedii într-un ghid metodologic suplă și excelent conceput, care devine un instrument extrem de util tuturor celor implicați în acțiunea practică a dezvoltării sociale planificate la diferite niveluri.

Septimiu Krausz

MIHAELA HĂRĂGUȘ, *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2008, 222 p.

Cartea Mihaelei Hărăguș – *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți* –, apărută în 2008 la Editura Presa Universitară Clujeană, constituie editarea, cu unele modificări, a tezei de doctorat susținută la Universitatea din Cluj de către autoare. Lucrarea de față este astfel rezultatul cercetărilor autoarei, pe parcursul mai multor ani, în zona de confluență dintre demografiei și sociologia familiei. Analiza efectuată în aceste pagini asupra tematicii sensibile a schimbării demografice pe care o traversează Europa în ultimele decenii, cu punctarea constantă a specificului acestui proces în România, demonstrează atât parcurgerea unei vaste bibliografii în domeniul demografiei și sociologiei populației, cât și susținerea cu date statistice relevante a întregii lucrări.

Cartea este structurată în cinci capitole tematice, care sunt precedate de o succintă introducere în tematica abordată, cu punctarea conținutului fiecărui capitol. În încheiere sunt reluate principalele concluzii ale lucrării, realizându-se astfel o sinteză a întregii lucrări. Lucrarea Mihaelei Hărăguș este deschisă de un Cuvânt-înainte al profesorului Traian Rotariu, în care acesta reușește să creeze un „portret” al întregii cărți, considerând că aceasta „reprezintă, în același timp, o contribuție importantă la studierea și explicarea fenomenului de fertilitate în societățile contemporane, dar și un text cu certe valențe didactice, toate capitolele sale putând fi folosite ca bibliografie pentru cei care studiază, în diferite facultăți și din diferite perspective, problematica populației” (p. 8).

În ceea ce privește structurarea tematică a capitolelor cărții, semnalăm centrarea pe teme clar delimitate a fiecăruia dintre acestea. În acest sens, **capitolul 1** descrie evoluția fertilității pe continentul european, **capitolul 2** cuprinde analiza factorilor care sunt responsabili de evoluția comportamentului demografic legat de familie, **capitolul 3** prezintă problema fertilității scăzute, din perspectiva cursului vieții, **capitolul 4** realizează o descriere a comportamentului demografic în România, iar **capitolul 5** se axează pe prezentarea unor consecințe ale fertilității scăzute și proiecții ale acesteia.

Capitolul 1 (*Evoluții recente ale comportamentului demografic legat de familie, în Europa*) ilustrează profilul demografic al Europei ultimilor decenii, caracterizat prin rate scăzute de natalitate și fertilitate, creșterea incidenței divorțurilor și a uniunilor consensuale, îmbătrânirea populației etc. Dintre aceste procese, scăderea ratei fertilității sub pragul de înlocuire și creșterea ponderii populației în vârstă, în totalul populației, reprezintă constante pentru aproape întreg continentul european. Profilul demografic al marii majorități a statelor europene¹ este unul de spor natural negativ, dat în special de valorile scăzute înregistrate de rata natalității. Gerentificarea este un proces care a urmărit evoluția umanității din cele mai vechi timpuri², însă în ultimele decenii amplexarea acestuia în Europa

¹ Exceptând Franța, Islanda și Irlanda, unde în ultimii ani s-a înregistrat spor natural pozitiv (www.eurostat.eu).

² Van de Kaa, D., Europe and its population: the long view, în *European Populations: Unity and Diversity*, Van de Kaa et al. (eds.), European Association Population Studies, Kluwer Publishing, Dordrecht, Boston, London, pp. 1–51, 1999.

a atins cote considerate alarmante, care au ajuns să nască întrebări despre capacitatea statului de a susține un segment de populație în vârstă, și deci inactiv economic, din ce în ce mai mare.

Sintetizând evoluția demografică a continentului european Hărăguș, consemnează trei etape marcante reprezentate de anii „1965, când entuziasmul postbelic a luat sfârșit și a început parcursul descendent al fertilității [...], 1975, când fertilitatea în țările din vestul continentului, aproape concomitent, a trecut sub nivelul de înlocuire [...] și 1990, cu declinul rapid înregistrat în țările din est și agravarea declinului în sud” (p. 15). Cu toate că adesea se vorbește despre un profil al evoluției demografice a continentului european, diferențele între zonele de nord și sud, respectiv est și vest sunt evidente. Coabitarea, vârsta mai înaintată la prima căsătorie și rata totală a fertilității sunt mai ridicate în nordul continentului, decât în statele mediteraniene, (p. 49). În același timp, diferențierea est – vest, caracterizată printr-un decalaj de timp al manifestării proceselor demografice, a apărut ca urmare a menținerii politicilor pronataliste forțate în fostele țări socialiste, care au intrat în cea de-a doua fază a tranziției demografice, la mai bine de 20 de ani de la demararea procesului în Europa vestică.

Capitolul 2 (*Posibili factori responsabili pentru evoluția recentă a fertilității*) urmărește creionarea unui model explicativ asupra transformărilor demografice suferite de continentul european, cu predilecție în ultimele patru decenii, când rata totală a fertilității a înregistrat scăderi notabile. Cauzele direct identificabile ale reducerii ratei fertilității sunt atât dezvoltarea modelului fertilității tardive, cât și scăderea efectivă a numărului de nașteri realizate de o femeie. În spatele acestor evoluții stau însă factori de natură structurală, culturală și tehnologică³. Analiza realizată în acest sens de Mihaela Hărăguș subliniază rolul determinant pentru scăderea natalității jucat de prelungirea timpului petrecut în educație, care este responsabil, în bună măsură, de creșterea vârstei la prima căsătorie și de sporirea caracterului tardiv al natalității. Dintre factorii economici responsabili de evoluția natalității și a fertilității, autoarea acordă o importanță deosebită analizei conflictului dintre rolul de mamă și participarea în câmpul muncii; în consecință, „fertilitatea redusă poate apărea nu ca o alegere liberă, ci ca o consecință a dificultăților pe care femeile le întâmpină în încercarea de a participa în câmpul muncii și de a avea grijă de familie în același timp” (p. 55). Ca urmare, se consideră că fertilitate este influențată de măsura în care țările reușesc reducerea tensiunii dintre rolurile de mamă și participant în câmpul muncii (Pinelli, 1995, apud Hărăguș, 2008, p 57).

Politicile demografice reprezintă principalul factor de influențare a evoluției natalității, prin programe publice, autoarea preluând o schemă de clasificare a statelor în funcție de nivelul de sprijinire a familiei prin politici familiale⁴ care ilustrează preocuparea și viziunea statelor în influențarea natalității. Cu toate că lucrarea de față nu face obiectul analizei politicilor pronataliste implementate în Europa, trimerile realizate de autoare la diverse măsuri guvernamentale de sprijinire a familiei reușesc să ofere un bun cadru de înțelegere a modului în care este „încurajată” natalitatea în Europa.

Capitolul 3 (*A deveni părinte din perspectiva cursului vieții*) introduce în analiză metoda cursului vieții ca modalitate de cercetare a evoluțiilor demografice recente. Aducerea pe lume a copiilor, în societatea contemporană, este privită drept un act rațional, ce este fundamentat pe faptul că „înainte de a hotărî să devină părinte, individual/cuplul analizează condițiile existente și anticipează evoluțiile viitoare” (p. 10). Din această perspectivă, mediul social este deosebit de

³ Van de Kaa, 1987, apud Van de Kaa, D., 1999.

⁴ Preluând clasificarea politicilor familiale a lui Gauthier (2000), care reprezintă o transpunere a tematicii intervenției statului în sprijinirea familiilor cu copii, Hărăguș vorbește despre:

a) Regimul social-democrat: sprijin universal din partea statului acordat familiilor, un nivel înalt al sprijinului familiilor care muncesc, o preocupare intensă pentru egalitatea de gen – caracteristic țărilor scandinave;

b) Regim conservator: nivel mediu al sprijinului, ce tinde să varieze în funcție de statutul ocupațional al părinților, viziune mai tradiționalistă a diviziunii sexuale a muncii – caracteristic nordului Europei – Franței, Germaniei, Olandei;

c) Regimul sud european: grad ridicat de fragmentare în funcție de ocupație, printr-un amestec de beneficii universale și particulare; este caracterizat și prin absența unei scheme de asigurare a venitului minim garantat;

d) Regimul liberal – sprijin redus acordat familiilor ce tinde să se concentreze pe familiile cu nevoi mai mari – Marea Britanie, Elveția.

important în analiza evoluției natalității, iar analiza acestei influențe prin metoda *cursului vieții* constituie una dintre contribuțiile majore ale acestei lucrări. „Analiza cursului vieții se preocupă de explicarea a *cum* și *când* evenimentele precum părăsirea casei părintești, începerea sau dizolvarea unei uniuni, nașterea unui copil, migrația, intrarea sau ieșirea de pe piața muncii, pensionarea, sunt trăite. Acest gen de analiză cuprinde colectarea datelor despre cursul vieții indivizilor și analiza calendarului evenimentelor (când se întâmplă acestea?), a succesiunii (în ce ordine se întâmplă?) și a intensității lor (câte evenimente se întâmplă?)” (p. 109).

Capitolul 4 (*Comportamentul demografic al femeilor din România*) ilustrează, pe baza datelor statistice oficiale și pe baza unor studii de opinie, evoluția fenomenelor demografice în România, precum și evaluări la nivel individual a factorilor considerați semnificativi pentru această evoluție. Sunt binecunoscute, în acest sens, dinamica sporului natural, precum și a ratei de fertilitate înregistrată în România, după 1989 (spor natural negativ începând cu anul 1992, scăderea RTF până la valoarea constantă de 1,3 copii/ femeie⁵), care conduc spre concluzia că în România s-a instalat un model al familiei cu un singur copil, observație susținută de consemnarea reducerii semnificative a numărului de nașteri de ordin doi și trei⁶: de anumiți factori structurali nefavorabili” (p. 192).

Datele de opinie, care confirmă evoluția semnalată de statisticile oficiale, provin, în cea mai mare parte, din anchetele *Demografie și stil de viață la femeile din România (2004)* și *Studiul sănătății reproducerii (2004)*. Rezultatele acestor cercetări arată că, la nivel de intenționalitate, peste 90% dintre femeile fără copii declară că intenționează să devină mame în următorii ani, în timp ce dintre cele ce au deja un copil, doar o treime afirmă că și-l doresc pe al doilea. Mergând mai departe de simpla consemnare a unor opinii, Mihaela Hărăguș utilizează analiza de regresie pentru a surprinde influența pe care o au diverși factori asupra intenționalității de a avea copii. În acest sens, utilizând baza *Studiului Sănătății Reproducerii*, autoarea arată că factori precum statul ocupațional, educația, vârsta, nivelul socioeconomic, situația locuinței, situația parteneriatului reușesc să explice 36% din variația intenției de a avea al doilea copil, pentru respondenții din urban și 25% din variație, pentru respondenții din mediul rural.

Capitolul 5 (*Consecințele nivelului actual al fertilității și evoluții viitoare ale fenomenului*) pleacă de la prezentarea a două ipoteze des întâlnite în literatura din domeniu: I. Europa a intrat într-o fază a evoluției demografice, când rate ale fertilității care să atingă pragul de înlocuire vor fi atinse doar sporadic, II. Actualele evoluții negative ale indicatorilor demografici sunt doar tranzitorii, urmând să se înregistreze o redresare în timp. Cei mai mulți dintre demografi sunt destul de sceptici în ceea ce privește posibilitatea redresării ratelor de fertilitate pe continent, plecând de la consemnarea instaurării unei stări de declin a natalității, pe fondul afirmării, din ce în ce mai intens, a așa numitului „efect de structură demografică”.

Dincolo de ilustrarea consecințelor de natură economică și demografică a ratelor scăzute ale fertilității și de prezentarea unor scenarii alarmiste asupra evoluției populației în Europa și România – teme des întâlnite în abordările din domeniul evoluției sub aspect demografic a populației, acest capitol pune în discuție și tema influenței pe care schimbarea demografică o are asupra relațiilor inter și intrageneraționale (p. 194), subliniind impactul social al transformărilor populației.

Putem concluziona că lucrarea *Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibili determinanți* constituie o analiză de maxim interes pentru specialiștii interesați de evoluția fenomenelor demografice, de aria sociologiei familiei, sau de domeniul politicilor sociale și nu numai. Din acest punct de vedere, cartea Mihaelei Hărăguș reușește să ofere o imagine semnificativă în ceea ce privește cercetarea schimbării demografice, cu centrare pe schimbarea modelului dominant al familiei în societatea europeană și cu punctarea evoluției acestui proces în societatea românească.

Florentin Flavius Mihalache

⁵ Ghețău, V., *Declinul demografic al României: ce perspective?*, „Sociologie Românească”, nr. 2/2004, Iași, Polirom.

⁶ Hărăguș, M., *Is Romania going toward the one child family model?*, în „Romanian Journal of Population Studies”, vol. 1, no. 1–2/2007, pp. 92–113.